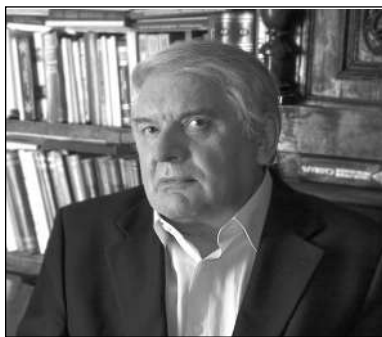

КОЛИСЬ ХТОСЬ ОБОВ'ЯЗКОВО НАПИШЕ: Я Є УЧНЕМ ВОЛОДИМИРА ПЕРЕТЦА, ОЛЕКСАНДРА НАЗАРЕВСЬКОГО І СТАНІСЛАВА РОСОВЕЦЬКОГО

Станіслав Казимирович Росовецький був дитиною Другої світової війни, народився у родині остарбайтерів 20 березня 1945 р. в Герцброкку (нині — Білефельд), земля Північний Рейн-Вестфалія (Німеччина). Після повернення в СРСР родина мешкала в Луганській області, де майбутній учений закінчив середню школу і працював слюсарем у Лисичанську. 1964 року він вступив до Київського університету

ім. Т. Г. Шевченка на відділення російської філології. Хоча студент виявляв здібності до наукової роботи, отримував відзнаки за наукові дослідження, до аспірантури після закінчення університету не потрапив. Натомість став у 1969 р. лейтенантом Радянської армії. Служив у Калінінграді, де й написав один із розділів своєї майбутньої кандидатської дисертації про повістувальні жанри в російській літературі XVI—XVII ст. У 1971—1974 рр. навчався в аспірантурі Київського університету, був аспірантом професора Олександра Назаревського, котрий, своєю чергою, належав до школи Володимира Перетца. Цілком логічно, що й Станіслав Росовецький вважав себе представником цієї ж школи, продовжувачем славетної традиції семінарів російської філології в університеті Св. Володимира, джерелознавства й методики дослідження давньої літератури, започаткованих В. Перетцом. У ранній період цікавився передусім давньою літературою, «Словом о полку Ігоревім», а також українським і російським фольклором, розглядаючи фольклор крізь призму найновіших літературознавчих теорій, й еволюціонував у пізній період до вивчення творчості Тараса Шевченка. Його внесок до шевченкознавства є фундаментальним.

Кандидатську дисертацію на тему «Розвиток жанру повісті в російській літературі XVI—XVII ст. («Повість про Петра і Февронію» і пов'язані з нею твори)» молодий учений захистив у 1977 р. в Ленінграді на запрошення академіка Дмитра Лихачова в Інституті російської літератури (Пушкінському домі). Із 1974 р. був асистентом кафедри історії літератури Київського університету, з 1979 р. — старшим викладачем, з 1983 р. — доцентом цієї ж кафедри. Саме в цей час мені пощастило

слухати курс лекцій Станіслава Казимировича про «Слово о полку Ігоревім». Хоча це й були роки застою і триумфу соцреалізму, викладач вражав студентів глибиною своїх знань, оригінальністю думки й широтою ерудиції. Його лекції були зовсім без соціологізму, жодних згадок про К. Маркса, Ф. Енгельса й історію компартії, а в аналізі літературних явищ завжди превалював філологічний підхід.

1992 р. С. Росовецький перейшов на кафедру фольклористики, був спершу доцентом, а з 2005-го по 2019-й рік — професором цієї ж кафедри в Інституті філології Київського університету. У 2004 р. захистив докторську дисертацію «Фольклорно-літературні взаємозв'язки: Генетичний аспект» за спеціальністю «українська література і фольклористика». Його перу належить понад 360 наукових праць, котрі друкувалися не тільки в Україні, а й у Бельгії, Німеччині, Білорусі, Канаді, Литві, Польщі, Росії, США, Туреччині, Узбекистані, Франції, Естонії українською, російською, англійською, французькою та турецькою мовами.

Науковець брав участь у кількох фундаментальних видавничих проєктах, був автором концептуальних коментарів до 8 книг перевидання «Історії української літератури» М. Грушевського, що реалізувалося в 1993—1996 рр. Йому також належить низка новаторських статей до «Шевченківської енциклопедії» (2012—2015), зокрема таких, як «Біблійні мотиви у творчості Шевченка», «Біблія і Шевченко», «Лектура Шевченка», «Культурний код Шевченка-письменника», усі статті з фольклорної проблематики у творчості поета й особливостей Шевченкового фольклоризму, а також статті про твори мистця й персональні з розділу агіографії. Без перебільшення: статті професора С. Росовецького стали інтелектуальною підвалиною «Шевченківської енциклопедії», ознакою новаторства цього видання й прикладом оригінальної української літературознавчої думки.

У Київському університеті Станіслав Казимирович викладав такі курси, як джерелознавство, методологія та організація фольклористичних досліджень, текстологія фольклору: текст та інтертекст у традиційній культурі, теорія фольклору, усна народна творчість, фольклоризм у класичній та світовій літературі, поетичний текст в усній та книжній традиції, структурне вивчення фольклору. Звичайно, колосальний викладацький досвід і багаторічне дослідження українського і російського фольклору виілилися в цілу низку підручників і посібників із зазначеного предмета. Підручник професора з вивчення українського фольклору виграв конкурс фонду «Відродження» ще в далекому 1994 р., проте його було видано двома випусками значно пізніше — у 2005-му і 2007-му роках: «Український фольклор у теоретичному висвітленні. Посібник для університетів. Ч. 1. Теорія фольклору», «Український фольклор у теоретичному висвітленні. Посібник для університетів. Ч. 2. Жанри». У 2013 р. вийшов також посібник про російський фольклор. Підсумком усієї дослідницько-викладацької роботи став підручник 2008 р. «Український фольклор у теоретичному висвітленні», найприкметнішою ознакою якого є методологічна неупередженість, висока інформативність, аналітична чіткість і сильний акцент на довгому шляху української фольклористики, що розвивалася за загальноєвропейською моделлю, але була наукою про фольклор недержавного народу.

Фольклористичні зацікавлення вченого відбилися й у книжці «Шевченко і фольклор», котра витримала три видання: 2011, 2015 і 2016 рр. Ця монографія, що розглядає, як український та іноземний фольклор і міфологія відбилися у творчості Шевченка і яким постає Шевченко в українському фольклорі, отримала високу оцінку фахівців. Рецензенти зазначили, що дослідник ревізував у своїй книжці стереотипи в розумінні певних проблем Шевченкового фольклоризму й заповнив прогалини у їх вивченні. Особливо цінним є аналіз історичних етапів вивчення фольклоризму Шевченка, що збігалися з самим розумінням того, що таке фольклор і який вплив він справляв на оригінальну поетичну творчість. Дослідник дав точне визначення позитивістичному розумінню Шевченкового фольклоризму, коли Шевченко поставав «мужичим поетом», поетом простонародним, проте вже М. Драгоманов заперечував цю тезу, помічаючи, що Шевченкові твори часто є незрозумілими для селян. С. Росовецький обстоював думку про Шевченка — поета складного і багатогранного, котрий конструював власний романтичний образ поета за «легендою про прикликання співця» або згідно з «міфом про дивний хист», постійно наголошував на значенні Біблії і біблійних мотивів у його творчості. Дослідника особливо цікавило, як у творчості Шев-

ченка відбувся християнський компонент, поетика Святого Письма й акафістів, зокрема у поемі «Марія». Щодо фольклористичної методики, що її використовував науковець, то важливим є наголос на спотворених методологічних засадах сталінської фольклористики, котра пропала нерозрізнення усних і писемних текстів, ідею тотожності фольклору й літератури, свідоме й відверте препарування та фальсифікацію фольклорних записів. Такий підхід особливо яскраво позначився на вивченні української усної традиції про Шевченка. Заслуга С. Росовецького полягає в тому, що він дезавував ідеологічне препарування і фальшування. Цілковито новаторським був підхід, коли дослідник застосовував при вивченні зв'язків поезії Шевченка з фольклором принцип інтертекстуальності, а не тільки компаративний підхід. Принцип інтертекстуальності передбачає, що кожний текст побудовано з безлічі цитат, а кожний новий текст є поглиначем попереднього тексту. Крім того, принцип інтертекстуальності передбачає реалізацію діалогу, що відбувається між текстом і його попередником, а часто — і наступником. Такий багаторівневий аналіз дає повну й адекватну картину комунікації самого творця тексту з народною традицією, що, своєю чергою, може бути і «природною», і опосередкованою. Учений переконав дові, що Шевченко завжди розраховував на читача, що спроможний розпізнати інтертекст, тобто на читача освіченого і ненаївного. С. Росовецький з огляду на це виокремив т. зв. зони Шевченкового «простору інтертекстуальності»: Біблія в церковнослов'янському перекладі, український, польський, російський фольклор і відповідні діалекти та простомовлення, українська література — давня і сучасна Шевченкові, російська та польська літератури і відповідні літературні й наукові дискурси, класика літератури світової, окремі пам'ятки слов'янських літератур, тексти слов'янського і світового фольклору, а також власні тексти. Особливо цінним є дослідження того, як у творчості Шевченка, що й сам був польовим фольклористом, відбилися словесні жанри українського фольклору: казкова проза, неказкова усна проза, історичні перекази, міфологічна і християнська легенда, народні оповідання і епіка, епос Київської Русі, давньоруський язичницький епос, думи, балади, історичні пісні, народна лірика, обряди і паремії. Не менш репрезентативним є й розділ про іншомовний фольклор у Шевченковій творчості, зокрема звернення поета до античної міфології. Загалом дослідженням С. Росовецького притаманна продуманість, чітка систематизація, лаконічність узагальнення і висновки.

У шевченкознавстві важливими є й текстологічні зауваги дослідника, зокрема його аргументована критика кількох текстологічних рішень, зреалізованих у Повному зібранні творів Шевченка у 12 томах (2001—2003, т. 1—6). Ідеться про включення вірша «Стоїть в селі Суботові...» до містерії «Великий льох». С. Росовецький оприлюднив свої сумніви в обґрунтованості такого підходу. Безперечно, ці спостереження передбачають фахову дискусію і текстологічні рішення, які будуть реалізовані вже в наступних виданнях творів Шевченка.

Чи не найрезонансним виданням ученого стала сучасна біографія Шевченка, що побачила світ 2020 р. у видавництві «Дух і Літера» в серії «Постаті культури». Автор застосував у ній плідний прийом: розглядаючи реальні факти Шевченкової біографії, кожний розділ він закінчує екскурсом у міфологію і фейки, що їх ті чи ті моменти Шевченкової біографії породили в минулому або продукують і в наш час. Біограф заторкнув не тільки проблему начебто аристократичної Шевченкової генеалогії з предками-опришками включно, його можливих позашлюбних дітей і культ романтичного кохання, викуп з кріпацтва Шевченка царською родиною, коли насправді повну суму у 2500 рублів зібрали таки доброзичливі талановитого юнака, поетове заслання, що під пером завзяятих інтерпретаторів перетворюється на звичайну військову службу, перебування мистця на Пріорці в часі останнього його приїзду до Києва, сюжет про кровожерного Пантелеймона Куліша, який начебто замовив убивство свого літературного суперника і брата. У цій біографії кріпака, який перетворився на пророка модерної української нації, співця розбитих сердець, переважно жіночих, циніка й антимонархіста С. Росовецький не оминув жодного факту, зокрема й відвідин у Нижньому Новгороді поетом сімейства мадам Гільде. Саме згадка про цей момент Шевченкової біографії виявилася для багатьох її критиків неприйнятною. Автор сучасної біографії підкреслив демократизм Шевченкового націоналізму, спинився на його літературній і мистецькій спадщині, щоб увиразнити дискусійні моменти: чи варто включати «Стоїть в селі Суботові...» до містерії «Великий льох»? І про що свідчить зо-

браження Шевченка себе оголеним? Найважливіше, що в цій біографії Шевченко постає живою людиною, а не забронзовілим пам'ятником, пророком, чії пророцтва втілюються в реальність на наших очах, читачі якого оформлюються в націю. Хотілося б побачити друге видання цієї біографії із виправленнями і доповненнями, які зробив автор після оприлюднення критичних рецензій.

Мені довелося редагувати статті Станіслава Казимировича до «Шевченківської енциклопедії». У процесі редагування я вчилася і почуваюся вдячною авторові за можливість пізнати глибину його думки, спостерігати за тим, як його думка розгортається і як кристалізуються висновки. Учений був моїм сусідом, і я дуже цінувала спілкування з ним, бо кожного разу він повідомляв про нові книжки чи статті, над якими працює. Останні свої місяці присвятив роботі над біографією одного зі своїх вчителів — В. Перетца. Сподіваюся цю біографію колись прочитати.

С. Росовецький писав не тільки наукові праці, а й художні книжки. Чи не найвідомішою є його п'єса «Шевченко під судом», котра виграла конкурс «Коронації слова» і була видана у збірнику п'єс 2008 р. Писання й видання книжок — таким був стиль життя вченого. Інакше він просто не міг, особливо після того, як пішов на пенсію. Одного разу так мені і сказав: «Якби не книжки, що б я робив на пенсії?». І цей книжковий оптимізм, віра у слово і людську думку-працю перетворювали Станіслава Казимировича на вченого високої проби, ще одного київського анахорета, що жив у багатоповерховому будинку біля площі Перемоги. 3 квітня цього року, у той час, коли нарешті призупинилися російські обстріли Києва, серце вченого спинилося. Його очі, мабуть, відмовилися бачити нелюдську жорстокість і безум того народу, що його літературознавець чудово знав завдяки фольклору. Я твердо вірю, що книжки професора С. Росовецького читатимуть наступники, а його літературознавство матиме також продовжувачів. Колись хтось обов'язково напише: я є учнем Володимира Перетца, Олександра Назаревського і Станіслава Росовецького...

Роксана ХАРЧУК